

Z ZAGADNIENŃ SOCJOLOGII RELIGII I SOCJOLOGII SPOŁECZNEJ

ROCZNIKI NAUK SPOŁECZNYCH
TOM VI — 1978

Ks. STEFAN EUGENIUSZ DOBRZANOWSKI

KULTUROWO-SPOŁECZNE UWARUNKOWANIA POSTAW RELIGIJNYCH MŁODZIEŻY *

Problem religijności młodzieży i wpływów nań oddziaływających jest ciekawy i aktualny zarówno w aspekcie teoretycznym, jak również ze względu na praktykę duszpasterską.

Z dotychczasowych badań na terenie Polski niedwuznacznie wynika, że religijność naszej młodzieży, kształtowana pod wpływem rodziny i Kościoła¹, uzależniona jest również od prądów laicyzacji spontanicznej, postępującej z upowszechnieniem się kultury miejskiej i industrialnej, oraz laicyzacji².

Opracowanie niniejsze dotyczy religijności młodzieży przebadanej przez autora, mieszkającej w rejonie Skawiny, a więc w terenie pozostającym na styku tradycyjnej wsi podkrakowskiej i wielkiego przemysłu³.

Badania, zrealizowane głównie metodą ankiet i obserwacji objęły próbę reprezentatywną, ustaloną z prawdopodobieństwem określonym według współczynnika ufności 0,95 przy półprzedziale 0,05⁴.

Na ogólną liczbę młodzieży w wieku od 14 do 24 lat mieszkającej

---

* Artykuł stanowi przeredagowany rozdział z pracy doktorskiej autora. *Światopogląd religijny młodzieży w środowisku przemysłowym* (Kraków 1975), napisanej pod kierunkiem ks. prof. J. Majki.

¹ Zob. M. Kościukiewicz. *Bibliografia badań socjologicznych nad postawami religijno-moralnymi*. „Studia Socjologiczne” 4:1964 nr 4 s. 195-215; F. Pełka. *Religijność młodzieży szkół średnich w świetle stanu badań socjologicznych w Polsce*. Lublin 1969. Praca magisterska. Archiwum KUL; E. Wilemski. *Wpływ środowiska psycho-społecznego na kształtowanie się postaw religijnych współczesnej młodzieży*. „Collectanea Theologica” 34:1964 fasc. 1-4 s. 162-202; S. Prus. *Wpływ Kościoła na postawę religijną młodzieży*. Tamże 34:1964 fasc. 1-4 s. 162-202.

² Por. T. M. Jaroszewski. *Laicyzacja*. Warszawa 1966; B. Suchodolski. *O program świeckiego wychowania moralnego*. Warszawa 1961; E. Syzdek. *Socjalistyczna perspektywa laicyzacji*. Warszawa 1967.

³ Por. K. Dobrowolski, A. Stojak. (red.) *Studia nad załogą Huty Aluminium w Skawinie*. Wrocław 1969.

w r. 1970 w Skawinie i w należących do parafii kilku wioskach (3355 osób) przebadano 400 osób, od których uzyskano 300 pełnych ankiet.

Pomijając tutaj szczegółową charakterystykę zbiorowości, ograniczamy się do podania liczebności podstawowych kategorii oraz podstawowych cech religijnych respondentów. Dominuje tu młodzież miejska (80,0%) nad wiejską (20,0%) oraz robotnicza (52,7%) nad inteligencją (33,3%) i chłopską (14,0%), a także młodzież szkolna (61,0%) nad akademicką (12,7%) i pracującą (26,5%). Rozkład płci jest równomierny. Połowa młodzieży dojeżdża do szkoły lub pracy poza granice parafii, najczęściej do pobliskiego Krakowa.

Według autodeklaracji religijnej 84,0% stanowią wierzący, 9,3% obojętni religijnie, reszta to niewierzący, choć w różnym stopniu związani z Kościołem i tradycją religijną. Wysoki jest również poziom spełniania praktyk religijnych, gdyż 80,0% stanowią spełniający praktyki obowiązkowe, w tym przeszło połowa także nadobowiązkowe.

Artykuł ten w pierwszej swej części prezentuje typologię postaw światopoglądowo-religijnych młodzieży, zaś w części drugiej usiłuje określić społeczno-kulturowe i demograficzne uwarunkowanie tych postaw. Przedstawiona typologia jest zwieńczeniem analiz typologicznych dokonanych w zakresie podstawowych komponentów światopoglądu religijnego młodzieży; stanowi więc typologię kompleksową uwzględniającą zainteresowania religijne, stosunek do religii i podstawowych prawd wiary, akceptację wartości religijnych i norm religijno-moralnych oraz motywację postępowania.

Głównym celem studium jest z jednej strony ukazanie procesów internalizacji religii katolickiej w światopoglądzie młodzieży oraz integracji jej elementów⁵, z drugiej strony uchwycenie determinant warunkujących te procesy.

⁴ L. Kisch. *Zasady doboru losowego próby reprezentatywnej*. W: *Metody badań socjologicznych*. Pod red. S. Nowaka. Warszawa 1965 s. 535 nn.

⁵ S. Mika. *Uwagi o internalizacji postaw*. W: *Teoria postaw*. Pod red. S. Nowaka. Warszawa 1973 s. 213-234.

1. TYPOLOGIA POSTAW ŚWIATOPOGLĄDOWO-RELIGIJNYCH MŁODZIEŻY

Po przeprowadzeniu analiz typologicznych w zakresie poszczególnych komponentów światopoglądu religijnego młodzieży⁶ uzyskaliśmy przybliżony obraz religijności, który prezentuje tab. 1.

Tab. 1. Młodzież według stopnia religijności komponentów światopoglądu (w %, N-300)

Lp.	Typ światopoglądu	Zainteresowania	Przekonania	Ideał
I	konsekwentnie religijny	24,0	51,0	27,7
II	niekonsekwentnie religijny	43,7	29,3	49,0
III	ulegający laicyzacji	22,3	10,7	14,7
IV	całkowicie laicki	10,0	9,0	8,6
	Ogółem	100,0	100,0	100,0

Tabela wskazuje, że badana młodzież najbardziej wierna jest religii w dziedzinie wyznawania prawd wiary, gdyż przeszło połowa zachowuje tu postawę ortodocką. Słabiej przedstawia się moralna strona światopoglądu religijnego, a najsłabiej zainteresowanie problematyką religijną.

Wiadomo jednak, że przekonania religijne wyrażone głównie w akceptacji dogmatów wiary o tyle są głęboko zakorzenione, o ile z jednej strony łączą się z żywym zainteresowaniem religijnym, z drugiej zaś strony o ile mają wpływ na życie, czyli kształtują ideał moralny. Konieczna jest więc typologia kompleksowa, która uwzględni współzależność tych trzech elementów. Typologii takiej nie jesteśmy w stanie stworzyć na podstawie danych zestawionych w powyższej tabeli. Zbyt wielkim uproszczeniem byłoby tu zastosowanie średniej arytmetycznej. W analizach powrócono więc jeszcze raz do źródeł ankietowych. Okazało się wówczas, że zestawienie kompleksowe nie pokrywa się z próbą średniej arytmetycznej,

⁶ Pomijamy tu szczegółową prezentację typologii partykularnych, w których uwzględniono następujące wskaźniki: w zakresie zainteresowań — czytelnictwo, rozmowy z rówieśnikami, aktywność poznawcza odnośnie kazań i katechez; w zakresie przekonań — autodeklaracja religijna, ocena chrześcijaństwa, akceptacja ośmiu podstawowych dogmatów istnienia Boga, Opatrzność, bóstwo Chrystusa, boskie posłannictwo Kościoła, nieśmiertelność duszy, powszechne zmartwychwstanie, niebo, piekło; w zakresie ideału moralnego — wybór wartości religijnych, preferencja norm i obowiązków religijnych, akceptacja czystości przedmałżeńskiej, motywacja postępowania.

gdyż typy światopoglądu młodzieży w aspekcie religijności są o wiele bardziej zróżnicowane.

Stosując analizę typologiczną zmierzano do wyodrębnienia kilku ostatecznych typów światopoglądu młodzieży, różniących się poziomem religijności w zakresie zainteresowań, przekonań i ideału moralnego⁷.

Typem idealnym, czyli całkowicie konsekwentnym, byłby ten, który posiada równy poziom wszystkich trzech mierników. W praktyce jednak typy takie nie weryfikują się, gdyż wyodrębnienie ich wymagałoby zbyt wielkiego rozczłonkowania. Analiza danych ankietowych, przy zastosowaniu niewielkich uogólnień, pozwoliła ostatecznie na wyodrębnienie pięciu typów światopoglądu badanej młodzieży, które przedstawia tab. 2.

Tab. 2. Młodzież według przynależności do typów światopoglądu (w %, N=300)

Lp.	Nazwa typu	%
I	chrześcijański konsekwentny	20,0
II	chrześcijański niezupełnie konsekwentny	50,0
III	chrześcijański niekonsekwentny	15,0
IV	złaicyzowany	8,7
V	łaicki	6,3
	O g ó ł e m	100,0

- I. Typ chrześcijański w pełni świadomy i konsekwentny cechuje maksymalna akceptacja prawd wiary oraz pełna internalizacja modelu moralności chrześcijańskiej, a także wystarczająca aktywność w dziedzinie zainteresowań religijnych.
- II. Typ chrześcijański niezupełnie konsekwentny cechuje niepełna internalizacja doktryny wiary i moralności chrześcijańskiej oraz średnie lub niewielkie zainteresowanie religią.
- III. Typ chrześcijański niekonsekwentny charakteryzuje się wysokim wskaźnikiem pewnych komponentów światopoglądu, przy braku równowagi innych. Jest to brak integracji światopoglądu chrześcijańskiego, gdyż zachwiane są proporcje między wiarą, moralnością religijną oraz zainteresowaniami religijnymi.

⁷ Zob. S. Nowak. *Metodologia badań socjologicznych*. Warszawa 1970 s. 92 nn.

- IV. Typ zlaicyzowany cechuje minimalna akceptacja prawd wiary i modelu moralności chrześcijańskiej oraz brak zainteresowań religijnych lub zainteresowania krytyczne.
- V. Typ laicki charakteryzuje całkowity brak akceptacji doktryny chrześcijańskiej oraz chrześcijańskiego ideału moralnego, a w zainteresowaniach krytyczny stosunek do ideologii religijnej lub całkowita obojętność.

Zdajemy sobie sprawę, że przeprowadzona typologia, jak każda inna, jest w dużej mierze schematyczna i zawiera znaczne uogólnienia, podczas gdy postawy światopoglądowe młodzieży są bardziej zróżnicowane. Wydaje się zatem wskazane przeprowadzenie bardziej szczegółowej charakterystyki młodzieży reprezentującej wyodrębnione typy światopoglądu.

Typ I skupia młodzież ortodoksyjną tak w sprawach wiary, jak i moralności chrześcijańskiej. Należy postawić pytanie, czy ortodoksja ta jest już dojrzałą postawą religijną, czy też mało przemyślanym konformizmem w stosunku do prawd wiary i zasad moralności chrześcijańskiej.

Mając na uwadze, że przeprowadzone analizy typologiczne opierały się na wygórowanych rygorach konsekwencji dotyczącej nie tyle zewnętrznej deklaracji, ile przekonań, wartościowania i motywacji, możemy na postawione pytanie odpowiedzieć pozytywnie. Należy sądzić, że zakwalifikowani do tego typu stanowią grupę młodzieży o światopoglądzie głęboko religijnym, zawierającym zinternalizowaną doktrynę chrześcijańską. Jest to wyznawanie wiary świadome i refleksyjne, połączone z nastawieniem apostołskim, implikujące doskonałą motywację postępowania moralnego, gdzie pierwszeństwo mają motywy religijne, mistyczne oraz całkowitą konsekwencję w przyznawaniu pierwszeństwa wartościom religijnym i religijnym normom moralnym.

Opierając się na bogatym materiale empirycznym jesteśmy w stanie przytoczyć wiele dodatkowych wskaźników stanowiących sprawdziany tej dojrzałej postawy religijnej. I tak np. sprawdzianem refleksyjnego podejścia do spraw wiary w typie I jest przewaga młodzieży, która pod pojęciem „człowiek wierzący” rozumie człowieka zachowującego konsekwencję wiary wyznawanej rozumnie, postępowania moralnego płynącego z wiary oraz pozostającego w kontakcie z Bogiem przez spełnianie praktyk religijnych. Wypowiedzi dotyczące tego problemu szczególnie akcentują wiarę, czyli przekonanie religijne, podczas gdy globalnie w całej zbiorowości przeważają wypowiedzi akcentujące spełnianie praktyk religijnych i zachowanie przykazań. „Człowiek wierzący — pisze 15-letni ośmioklasista — to ten, kto przyjmuje i rozumie zasady wiary oraz przynajmniej stara się żyć według nich”. „Wierzącym jest ten — stwier-

dza 20-letni student polonistyki — kto posiada przekonania religijne, prowadzi życie etyczne, spełnia praktyki religijne”. „Człowiek jest wierzącym, kiedy wie i zna, w co wierzy i systematycznie praktykuje” — wypowiedź 18-letniego pracownika umysłowego z wykształceniem średnim.

Sprawdzianem dojrzałej postawy religijnej tego typu jest zrozumienie dla idei powołania kapłańskiego oraz przewaga wypowiedzi dotyczących modelu kapłana ujętego przede wszystkim w kategoriach religijnych. W grupie tej 66,7⁰/₀ posiada zrozumienie dla potrzeby powołań kapłańskich, podczas gdy globalnie w całej populacji tylko 37,3⁰/₀ rozumie ideę powołania kapłańskiego. Obok zalet moralnych i intelektualnych wymagają przede wszystkim od kapłana zaangażowania w wartości religijne. Typowym przykładem jest wypowiedź: „Dobry kapłan według mnie to: sprawiedliwy, niematerialista, wierzy w Boga, zna dokładnie prawdy wiary. Jedyłą jego miłością to miłość Boga — uczciwy wobec Boga i ludzi” (dz. l. 18, szk. lic. kl. III. poch. rob.).

Mimo, że do grupy tej należy także młodzież roczników najmłodszych, która nie przeszła jeszcze rozwojowego kryzysu wiary, to jednak można uważać, iż wszyscy respondenci — bez względu na wiek — reprezentują postawę doskonałej internalizacji ideologii religijnej i są w znacznym stopniu uodpornieni na wpływy laicyzacji. Typ ten obejmuje 10⁰/₀, czyli piątą część zbiorowości.

Typ II skupia młodzież o światopoglądzie chrześcijańskim niezupełnie zinternalizowanym, obejmującym 50,0⁰/₀ zbiorowości. Cechą wspólną wszystkich doń przynależnych jest znaczny stopień religijności światopoglądu przy niepełnej akceptacji prawd wiary lub nie w pełni doskonałym pod względem religijnym systemie etycznym. W dziedzinie wiary są to najczęściej wątpliwości dotyczące niektórych tylko prawd lub niezajomość ich treści. W dziedzinie moralności jest to nie zawsze doskonała motywacja religijna lub hierarchia wartości polegająca najczęściej na preferencji pewnych wartości czy norm, chociażby religijnych, ponad najwyższą normę chrześcijańską, jaką jest miłość Boga. Są to więc motywacje i wartościowania mało zintegrowane wokół naczelnej idei religijnej.

Jak widać, o różnicowaniu postaw w ramach tego typu decyduje nie tyle stosunek do wiary, gdyż w tym zakresie odchylenia są niewielkie, ale przede wszystkim różny typ motywacji lub hierarchii wartości. Na skutek tej dyferencjacji postaw w zakresie chrześcijańskiego ideału moralnego jesteśmy w stanie wyróżnić trzy podtypy. Skupiają one młodzież religijną i mimo pewnych wątpliwości ortodoksyjną wobec Magisterium Kościoła, posiadającą zdecydowanie religijny ideał moralny, ale różniącą się odrębną orientacją religijno-moralną.

a) Religijni

Grupa ta skupia 50 respondentów, czyli 33,3⁰/₀ typu II, co w stosunku do całej zbiorowości stanowi 16,7⁰/₀. Jest to młodzież najbardziej zbliżona do typu I. Wspólną cechą całej grupy jest motywacja religijna konsekwentnie mistyczna przy pomniejszonej akceptacji prawd wiary (21 resp. — 42,0⁰/₀) lub pomniejszonej akceptacji chrześcijańskich norm moralnych, co znajduje głównie wyraz w odmiennych poglądach w dziedzinie etyki przedmałżeńskiej (27 resp. 54,0⁰/₀). Hierarchia wartości ma charakter religijny, konsekwentny (20 resp. — 40,0⁰/₀) lub niekonsekwentny (30 resp. — 60,0⁰/₀).

b) Formaliści

W grupie tej znalazło się 59 respondentów, czyli 39,3⁰/₀ typu II, a zatem jest ona najliczniejsza w tym typie. Religijność formalistów ma charakter tradycyjny, rytualno-legalistyczny, gdyż największy nacisk kładą na praktyki religijne i przykazania. Te formy religijności ekspozują ponad obowiązki miłości Boga i bliźniego. Z ogólną postawą wierności dla norm i rytów koresponduje u części młodzieży wierność dla obowiązku czystości przedmałżeńskiej. Akceptacja prawd wiary jest najczęściej pomniejszona (32 resp. — 54,2⁰/₀) przez wątpliwości. Hierarchia wartości ma charakter konsekwentnie religijny (25 resp. — 42,2⁰/₀) lub niekonsekwentnie religijny (34 resp. — 57,6⁰/₀). Przeważa tu motywacja lęku (soteriologiczna i psychologiczno-społeczna, np. lęk przed spowiedzią).

c) Humanisci

Jest to grupa najmniejsza w typie II (27,4⁰/₀). Wspólną cechą należących do niej jest preferencja obowiązków naturalnych, zwłaszcza dotyczących dobra bliźniego, przed obowiązkami i motywami religijnymi. Jest to orientacja antropocentryczna, a w pewnym stopniu także socjocentryczna, gdyż z wrażliwością na dobro człowieka łączą humaniści wrażliwość na dobro społeczne (częściej niż inni podkreślają obowiązek poszanowania własności społecznej, walki o sprawiedliwość, wartość pracy społecznej itp.).

Akceptacja prawd wiary jest u większości respondentów typu II (61⁰/₀). Zatem największą część tego typu stanowi młodzież o religijności raczej tradycyjnej, opartej na autorytecie i mało pogłębionej.

Typ III obejmuje młodzież chrześcijańską najbardziej przeciętną, gdyż w światopoglądzie jej istnieją duże niekonsekwencje i nieściśności. Stanowi on 15,0⁰/₀ zbiorowości. Wysokie wskaźniki religijności w dziedzinie wiary u znacznej części tej grupy (27 resp. — 60,0⁰/₀) nie korespondują z religijną moralnością i odwrotnie, a nawet istnieją duże zróżnicowanie wskaźników religijnych w ramach samego systemu etycznego

(współistnienie typów I i III w zakresie czterech wyznaczników ma miejsce u 10 respondentów).

W komponencie wiary 11 respondentów posiada wiarę integralną, 16 respondentów — wiarę minimalnie uszczuploną przez wątpliwości współistniejące przeważnie z brakiem wiedzy religijnej, 18 respondentów — wiarę pomniejszoną przez wątpliwości i negacje dogmatów. Podobnemu zróżnicowaniu podlega komponent moralności, gdzie stwierdza się brak równych poziomów we wszystkich przyjętych miernikach. Zwracamy więc uwagę na wskaźniki dominujące: wartościowanie jest tu najczęściej religijnie niekonsekwentne (II typ — 27 resp.); preferencja obowiązków moralnych wskazuje także najczęściej na typ (II) chrześcijański niedoskonały (22 resp.); w motywacji dominuje typ religijny niedoskonały (32 resp.); w kodeksie seksualnym przeważa typ dewiacyjny (tylko dwóch respondentów uznaje czystość przedmażeńską). Widać zatem, że mimo dużego rozczłonkowania postaw dominują postawy przeciętne tak w zakresie wiary, jak i moralności. Podobnie w zakresie zainteresowań religijnych występują tu wszystkie cztery poziomy, chociaż dominuje typ średnich zainteresowań oraz typ bierny.

Wydaje się, że młodzież omówionego III typu światopoglądu ze względu na dużą mobilność postaw i brak ich integracji w ramach światopoglądu jest w dużym stopniu narażona na wpływ laicyzacji.

Typ IV obejmuje młodzież, której światopogląd w bardzo dużym stopniu uległ już laicyzacji. Stanowi on 8,7% badanej zbiorowości. W komponencie wiary stwierdza się u tej młodzieży kwestionowanie większości dogmatów. U siedmiu respondentów jest to poddawanie dogmatów wiary w wątpliwość, natomiast u pozostałych — odrzucenie większości. Stan ten można określić jako głęboki kryzys wiary, chociaż zaskakujące jest stwierdzenie, że w zasadzie nie towarzyszą mu zmagania ideologiczne. Na pytania o trudności w wierze trzynastu respondentów odpowiada zaprzeczeniem, natomiast z pozostałej trzynastki przyznających się do trudności dziesięciu próbuje wskazać na powody swego kryzysu wiary. W kilku wypadkach jest to wynik zaniedbań w nauce religii i w praktykach religijnych, w dwóch wypadkach — wpływ szkoły i książek, w innych dwóch — próba refleksji nad życiem i prawdami wiary. „Moje trudności — pisze 18-letnia licealistka — zrodziły się pod wpływem dotychczasowych cierpień na skutek czego nie bardzo wierzę w Pana Boga”. Siedemnastolatek zaś pisze: „Nie mam dowodów wyjaśniających mi istotę samego Boga”.

U większości jest to jednak postawa bierna wobec narastających trudności i wątpliwości w wierze. Typowym przykładem braku refleksji nad prawdami wiary jest wypowiedź 23-letniego studenta Wyższej Szkoły

Muzycznej: „Nigdy nie zastanawiałem się nad tymi sprawami, dlatego nie wiem, jak odpowiedzieć”. Wiara posiada więc tu postać szczątkową i poza zewnętrzną deklaracją skazana jest na stopniowy zanik.

W komponencie moralności tego typu światopoglądu istnieją również szczątkowe formy religijności. Pięć osób opowiada się jeszcze za dążeniem do wartości religijnych (np. zbawienia), trzy inne osoby uznają pewne obowiązki religijne (należy tu msza św. i szóste przykazanie), natomiast aż dziewiętnastu respondentów odwołuje się do religijnych motywów postępowania, z czego dziesięciu wymienia motywy niedoskonałe, głównie o charakterze społecznym, — a dziesięciu — motywy mistyczne (mimo że nie praktykują oraz kwestionuje niemal wszystkie dogmaty).

Widzimy zatem, że młodzież odchodząc od Kościoła najpierw porzuca prawdy wiary, następnie praktyki religijne, natomiast najdłużej zachowuje pewne elementy moralności religijnej. Jest to problem wymagający jednak specjalnych badań, nie wiadomo bowiem, jaką rolę odgrywają tu nawyki wyrobione w wyniku religijnego wychowania, a także czy abstrakcyjne motywy, jak np. miłość Boga, nie są formą psychologicznej racjonalizacji⁸. Trudno bowiem motyw miłości Boga przyjąć u tych, którzy kwestionują istnienie Boga.

Nie brak tu więc postaw pełnych sprzeczności. Tak np. 20-letni respondent (pracujący, z wykształceniem zawodowym) twierdzi, że zachowuje post z miłości do Boga, mimo że zadeklarował się jako niewierzący, przywiązany do religijnych tradycji i nieregularnie praktykujący. Mimo że odrzuca wszystkie dogmaty, odmawia jeszcze pacierz i uczęszcza na nabożeństwa w wielkie święta; gotów jest także radzić się księdza w sprawach wiary. Inny krańcowy przykład to 21-letni chłopiec pracujący, z wykształceniem średnim. Uważa się za wierzącego i akceptuje istnienie Boga, bóstwo Chrystusa, nieśmiertelność duszy i dogmat o niebie. Odrzuca natomiast wszelkie zasady religijne w dziedzinie moralności. „Współżycie seksualne młodych — jak twierdzi — zawsze jest dozwolone, gdyż w chwili stosunku kocha się każdą partnerkę”. Jest także przekonany, że głównie brak uświadomienia seksualnego powstrzymuje młodych od praktyk seksualnych. W dziedzinie etycznej nie deklaruje on żadnego z motywów religijnych, nie podkreśla żadnej wartości ani też obowiązku religijnego. Stwierdza się więc w tym wypadku całkowity rozdział wiary i moralności. Religia nie funkcjonuje już zupełnie w systemie moralnym tego człowieka.

Przytoczone dwa przykłady światopoglądu młodzieży zlaicyzowanej wskazują, że wizja świata i życia jest u niej pełna sprzeczności. Nie jest to jeszcze postawa całkowitej niewiary, choć bardzo bliska ateizmu.

⁸ E. R. Hilgard. *Wprowadzenie do psychologii*. Warszawa 1967 s. 756 nn.

Omawiany typ na odcinku etyki seksualnej w całości odrzuca normę religijną, ponadto zaś szściu respondentów płci męskiej odrzuca w tej dziedzinie wszelkie narmy moralne, twierdząc, że współżycie jest zawsze dozwolone, zwłaszcza dla przyjemności. We wszystkich tych wypadkach stwierdzić można daleko posunięte zaabsorbowanie życiem seksualnym, które zdaje się stwarzać śmiertelny klimat dla życia religijnego.

Typ V skupia niewielką grupę młodzieży (6,3%), która definitywnie zerwała z wiarą i moralnością chrześcijańską. Więcej niż połowa tej kategorii zachowuje jednak jeszcze konformizm w stosunku do Kościoła, wyrażający się w praktykach religijnych, które spełnia ze względów społecznych lub z osobistego przywiązania do tradycji. Zakres praktyk ogranicza się wyłącznie do uczestnictwa w niedzielnej lub świątecznej mszy świętej. Pięciu respondentów praktykuje sezonowo, czterech — nieregularnie, zaś jeden praktykuje w każdą niedzielę ze względu na rodziców (z którymi razem uczęszcza do kościoła). Z praktyką sakramentalną oraz z modlitwą prywatną zerwali wszyscy w wieku 13—16 lat życia.

Niełatwo wykryć, jakie są główne przyczyny utraty wiary przez te jednostki. Nikt z młodych ateistów nie potrafi też uzasadnić, dlaczego odrzucił wiarę. Kilku z nich powołuje się na nieścisłości doktrynalne chrześcijaństwa, ale żaden nie przytacza konkretnych zarzutów.

W krytyce religii najdalej posuwają się dwaj respondenci, z których jeden twierdzi, że człowiek stworzył sobie bogów, a drugi podobnie, że religia chrześcijańska jest zbiorem mitów. Z porównania z innymi ich wypowiedziami odnosi się jednak wrażenie, że przytoczone argumenty są racjonalizacją wcześniejszego odejścia od wiary, które dokonało się w 13 i 14 roku życia na skutek zerwania z katechizacją i sakramentem pokuty.

Wśród zasadniczych powodów przyjęcia postawy niewiary przez omawianą grupę młodzieży można dostrzec trzy. Przede wszystkim jest to nieznamość ideologii chrześcijańskiej. Przemawia za tym fakt, że u piętnastu osób z tej grupy stwierdzono skrajną ignorację religijną, co najjaskrawiej występuje w twierdzeniu, że Chrystus jest postacią mitologiczną. Inny powód to wczesne zerwanie z katechizacją i zaniechanie praktyk religijnych sakramentalnych, co doprowadziło z czasem do zaniku poczucia rzeczywistości nadprzyrodzonej. Większość tłumaczy się tu brakiem potrzeb religijnych, podając uzasadnienie w formie: „nie pociąga mnie to”, „nigdy nie sprawiało mi to przyjemności”, „wyrosłem z tego”, „to mnie nie interesuje”. Są to jednak uzasadnienia płytkie, usiłujące usprawiedliwić lenistwo duchowe. Na trzecim miejscu wśród przyczyn odejścia od wiary można umieścić wpływ demoralizacji na życie duchowe tej młodzieży. Symptomatyczna jest zwłaszcza demoralizacja seksualna,

co potwierdzają fakty, że blisko 1/3 tej grupy przyjęła w zakresie etyki przedmałżeńskiej stanowisko całkowitego liberalizmu seksualnego.

Omawiane tu zjawisko ateizmu wśród pewnej części młodzieży jest zatem dość interesujące w wielu aspektach, wymaga jednak bardziej wnikliwych badań od strony psychologicznej.

Większość z nich podkreśla duże znaczenie chrześcijaństwa dla ludzkości a niektórzy nawet jego konieczność dla utrzymania ładu moralnego w społeczeństwie. Młodzież ta mimo skłonności do pochopnego krytycyzmu nie zdradza urazów ani uprzedzeń do Kościoła, a w stosunku do duchownych wysuwa wysokie wymagania pod względem walorów naturalnych, a zwłaszcza moralnych; docenia także rolę społeczną kapłanów i nie przejawia braku szacunku dla nich. Wskazuje to, że mimo utraty wiary pozostaje u tej młodzieży pozytywne odniesienie do Kościoła jako grupy społecznej.

2. KORELATY ŚWIATOPOGŁADU RELIGIJNEGO MŁODZIEŻY

W poszukiwaniu uwarunkowań stanu religijności światopoglądu ankietowanej młodzieży przeanalizowano możliwość wpływu wielu czynników społecznych. Są to głównie czynniki należące do sfer oddziaływania grup społecznych religijnych i laickich⁹.

Wyniki wskazują, że poziom internalizacji ideologii chrześcijańskiej uzależniony jest pozytywnie od religijności rodziny oraz od związków młodzieży ze społecznością Kościoła, negatywnie zaś od wpływu grup i prądów laickich.

Biorąc religijność rodziców za wykładnik religijności rodziny respondentów stwierdzamy, że tylko rodziny posiadające wysoki poziom życia religijnego gwarantują młodzieży warunki do zasymilowania ideologii religijnej¹⁰.

Jak wynika z tab. 3, religijność światopoglądu młodzieży kształtuje się proporcjonalnie do stopnia religijności ich rodziców. Zastosowanie testu chi-kwadrat wskazuje tu zależność na poziomie istotności $\alpha=0,001$, jest to więc zależność bardzo wyraźna¹¹.

⁹ Na temat wpływu grup przynależności i aspiracji na postawy duchowe jednostek zob. J. Sowa. *Teoria grup odniesienia*. „Studia Socjologiczne” 2:1962 nr 4 s. 41-69; H. Carrier. *Rola grup odniesienia w integracji postaw religijnych*. W: *Socjologia religii*. Pod red. F. Houtart. Kraków 1962 s. 123-144; S. Sherif, C. Sherif. *Group in Harmony and Tension*. New York 1953.

¹⁰ Skalę religijności rodziców ustalono drogą punktacji w kilkunastoosobowym zespole sędziów.

¹¹ $X^2=26\ 801$, $X^2=18\ 465$, $ss=4$.

Tab. 3. Młodzież według typu światopoglądu w stosunku do religijności rodziców (w %)

Stopień religijności rodziców	Typ światopoglądu					Razem
	I	II	III	IV	V	
Bardzo religijni n=98	5,1	4,1	14,3	46,9	29,6	100,0
Średnio religijni n=169	4,1	9,4	17,2	52,1	17,2	100,0
Mało religijni n=24	29,1	25,0	4,2	37,5	4,2	100,0
Ogółem n=291	20,3	49,2	15,1	8,9	6,5	100,0

Rozpatrując z kolei możliwość wpływu dzietności rodzin na światopogląd młodzieży z nich pochodzącej, bierzemy pod uwagę często wysuwaną tezę, że mała dzietność rodzin nie sprzyja religijności. Teza ta na ogół potwierdza się w naszej zbiorowości — gdyż w typach religijnych dominuje młodzież z rodzin wielodzietnych, a w typach ulegających laicyzacji przewagę ma młodzież z rodzin małodzietnych.

Tab. 4. Młodzież według typu światopoglądu w stosunku do dzietności rodzin (w %)

Dzietność rodzin	Typ światopoglądu					Razem
	I	II	III	IV	V	
5 i więcej n=54	27,8	57,4	11,1	3,7	—	100,0
4 n=41	24,4	43,9	14,6	12,2	4,9	100,0
3 n=106	18,9	53,8	9,4	9,4	8,5	100,0
2 n=82	17,1	37,8	26,8	8,5	9,8	100,0
1 n=3	—	60,0	20,0	20,0	—	100,0
Ogółem n=288	18,8	14,2	36,8	28,5	1,7	100,0

Test chi-kwadrat wskazuje poziom istotności $\alpha=0,02$, a więc zależność jest w wysokim stopniu prawdopodobna¹².

Na kształtowanie postaw religijnych winna mieć również wpływ zwartość grupy rodzinnej. Przez zwartość rodziny rozumiemy w tym wypadku zarówno atmosferę zgody w rodzinie, jak i wspólne zamieszkiwanie rodziców. Najwyższy stopień zwartości przyznano w naszej skali rodzi-

¹² $X^2=20\ 691$, $X^2=19\ 679$, $ss=9$.

nom, których rodzice zawsze lub prawie zawsze żyją w zgodzie, najniższy, gdy rodzice rozeszli się lub jedno z rodziców zmarło. Jak wskazuje tab. 5, wskaźniki procentowe religijności młodzieży kształtują się z proporcjonalnością prostą do zwartości rodziny.

Tab. 5. Młodzież według typu światopoglądu w stosunku do stopnia zwartości rodziny (w %)

Stopień zwartości rodziny	Typ światopoglądu					Razem
	I	II	III	IV	V	
— rodzice zgadzają się n=230	23,4	49,5	14,8	8,2	4,1	100,0
— rodzice często się kłócą n=28	14,3	60,7	3,6	10,7	10,7	100,0
— rodzice rozeszli się n=11	9,1	63,6	—	18,2	9,1	100,0
— jedno z rodziców zmarło n=24	4,2	29,3	33,3	8,2	25,0	100,0
Ogółem n=293	20,5	49,5	14,6	8,9	6,5	100,0

Rodziny najbardziej zwarte, gdzie rodzice żyją w zgodzie, posiadają największy odsetek młodzieży o światopoglądzie konsekwentnie religijnym. Częste kłótnie wskazują związek z typem II, czyli religijnie niepołączonym, zaś trzy ostatnie typy ulegające laicyzacji dominują u młodzieży, która została osierocona już to na skutek śmierci, już to na skutek rozwodu lub rozejścia się rodziców. Zależność jest tu mniej znacząca niż w wypadku dzietności rodzin, $\alpha=0,05$.

Rozpatrywano również możliwość zależności od sytuacji materialnej rodzin, gdyż istnieje dość powszechne przekonanie, że dobra sytuacja materialna sprzyja postawom konsumpcyjnym, stwarzając niekorzystny klimat dla religijności. Analizy nasze nie potwierdziły tej hipotezy, gdyż przy pomocy testu chi-kwadrat nie udało się wykryć zależności¹³.

Powyższe analizy dostatecznie jednak wskazują na pozytywną rolę rodziny w kształtowaniu światopoglądu chrześcijańskiego młodzieży. Głównym czynnikiem w tym zakresie jest religijność rodziców. Szerszą grupą oddziaływania pozytywnego jest społeczność Kościoła, a przede wszystkim społeczność parafialna.

¹³ Stwierdzono $\alpha=0,05$, przy $ss=9$, $X^2=6\ 638$, $X^2=6\ 619$.

Stwierdzenie zależności poziomu religijności światopoglądu młodzieży od stopnia jej zaangażowania w praktyki religijne byłoby truizmem, gdyby nie brać pod uwagę pytania — jak daleko posunięta jest współzależność między tymi dwoma zjawiskami. Poziom praktyk religijnych jest w naszej zbiorowości wyższy od poziomu przekonań religijnych, skoro, jak widzimy w tab. 6, we wszystkich typach światopoglądu łącznie z niewierzącymi i zachowującymi „wiarę szczątkową” spotykamy młodzież praktykującą.

Tab. 6. Młodzież według typu światopoglądu i zaangażowania w praktyki religijne (w %)

Stosunek do praktyk	Typ światopoglądu					Razem
	I	II	III	IV	V	
Gorliwi n=205	27,4	59,0	11,7	1,9	—	100,0
Obowiązkowi n=44	6,8	52,3	22,7	13,6	4,6	100,0
Nieobowiązkowi n=20	3,6	21,4	39,3	28,6	7,1	100,0
Sezonowi lub niepraktyk. n=23	—	—	—	34,8	65,2	100,0
Ogółem n=300	20,0	50,0	15,0	8,7	6,3	100,0

Zestawienie wskazuje, że zdecydowana większość młodzieży o światopoglądzie religijnie pogłębionym to zarazem młodzież gorliwie spełniająca praktyki religijne; także w typie II przeważają gorliwi, dopiero w ostatnich trzech typach dominuje młodzież zaniedbująca praktyki religijne. Współzależność praktyk religijnych młodzieży i religijności jej światopoglądu potwierdzono przy pomocy testu chi-kwadrat wskazując poziom istotności $\alpha=0,001$.

Analogiczna zależność istnieje w odniesieniu do uczęszczania młodzieży na katechizację. Jest to zrozumiałe, gdyż katechizacja jest jednym z istotnych źródeł poznania przez młodzież ideologii religijnej oraz umocnienia wiary wyniesionej z domu rodzinnego ($\alpha=0,001$, $X^2=37,445$, $X^2=22,457$, $ss=6$).

Trzecim korelatem tego typu jest związek młodzieży ze społecznością religijną. Wyniki wskazują, że tylko wysoki i średni stopień więzi z Kościołem koreluje z typem w pełni internalizującym ideologię chrześcijańską i zachowującym integralność wiary. Poziom istotności, podobnie jak w wypadku zależności od uczestnictwa w katechizacji, wynosi tu $\alpha=0,001$.

Sięgając do szerszych grup społecznych mających bez wątpienia mniejszy lub większy udział w kształtowaniu światopoglądu młodzieży badamy

jego zależność od grupy ekologicznej i warstwy społecznej. Zależność od ekologii przedstawia tab. 7.

Tab. 7. Młodzież według typu światopoglądu w stosunku do ekologii (w %)

Ekologia		Typ światopoglądu					Razem
		I	II	III	IV	V	
Miasto	n=241	17,9	48,9	15,3	10,4	7,5	100,0
Wieś	n=48	31,3	52,1	14,6	2,0	—	100,0
Ogółem	n=289	20,1	49,5	15,2	9,0	6,2	100,0

Okazuje się, że zależności tej nie można przeceniać. Wprawdzie młodzież wiejska przeważa w typach bardziej religijnie zintegrowanych, nie znaczy to jednak, że zasadniczą rolę odgrywa tu środowisko lokalne, ale należy uwzględnić raczej fakt, że młodzież ta w mniejszym stopniu od młodzieży miejskiej jest bombardowana falami treści laickich, a ponadto tkwi w tradycyjnie jeszcze religijnej rodzinie. O zależności światopoglądu od środowiska ekologicznego można mówić raczej z pewną ostrożnością, gdyż poziom istotności wynosi tu $\alpha=0,05$. Społeczność lokalna nie wywiera więc już tak wyraźnego wpływu, jak rodzina i społeczność kościelna. Stwierdza się postępujący proces unifikacji postaw młodzieży wiejskiej i miejskiej. Na tym samym poziomie ustalono istotność, gdy chodzi o badanie zależności od warstwy społecznej. Wielkości procentowe wskazują, że laicyzacja przekonań dosięga głównie młodzież z warstwy inteligentnej, zwłaszcza inteligencji z wyższym wykształceniem, następnie młodzież robotniczą, a najmniej młodzież chłopską.

Tab. 8. Młodzież według typu światopoglądu w stosunku do warstwy społecznej (w %)

Warstwa społeczna		Typ światopoglądu					Razem
		I	II	III	IV	V	
Inteligencja							
— z wyksz. wyż.	n=55	12,8	41,9	25,4	10,9	9,0	100,0
— z wyksz. śr.	n=45	13,3	44,4	17,8	15,6	8,9	100,0
Robotnicy	n=158	22,8	51,9	11,4	7,6	6,3	100,0
Chłopi	n=39	28,3	56,4	12,8	2,5	—	100,0
Ogółem	n=297	20,2	49,5	15,2	8,7	6,4	100,0

Próba wyjaśnienia różnic w religijności światopoglądu młodzieży miejskiej z różnych warstw społecznych winna chyba wziąć pod uwagę różny stopień percepcji kultury laickiej, wpływ postaw rodziców i starszych związanych z modelem kulturowym i tradycją w warstwie społecznej, np. częściej spotykany wśród inteligencji indyferentyzm i sceptycyzm religijny. Zatem warstwa społeczna pełni także rolę układu odniesienia w kształtowaniu przekonań światopoglądowych młodzieży, chociaż wpływ ten nie jest pierwszorzędny.

Interesuje nas z kolei wpływ grup bezpośrednio oddziałujących na światopogląd młodzieży i obniżających jego religijność. Należą tu: szkoła laicka, organizacja społeczno-polityczna oraz instytucja masowego przekazu kultury. Wysuwa się hipotezę, że współczesna szkoła laicka posiada ujemny wpływ na religijność światopoglądu młodzieży. Hipotezę tę potwierdzają wyniki, które prezentuje tab. 9.

Tab. 9. Młodzież według typu światopoglądu i rodzaju szkoły (w %)

Rodzaj szkoły	Typ światopoglądu					Razem
	I	II	III	IV	V	
— podstawowa n=42	35,7	59,5	4,8	—	—	100,0
— liceum ogóln. 18 l. n=31	12,9	54,8	12,9	12,9	6,5	100,0
— liceum ogóln. 18 l. n=25	8,0	40,0	20,0	20,0	12,0	100,0
— technikum 18 l. n=19	10,5	68,5	10,5	—	10,5	100,0
— technikum 18 l. n=29	31,0	41,4	13,8	10,3	3,5	100,0
— zasadn. zaw. n=39	15,4	53,8	17,9	5,1	7,8	100,0
— pomat. n=9	44,5	33,3	—	11,1	11,1	100,0
— wyższa n=26	11,5	34,6	26,9	19,3	7,7	100,0
Ogółem n =220	20,5	50,0	14,1	9,5	5,9	100,0

Mała liczba obserwacji w poszczególnych grupach nie pozwala wyciągać wniosków w oparciu o wskaźniki procentowe, gdyż układ tych ostatnich nie wyklucza przypadkowości, co najwyżej z dużą ostrożnością można stwierdzić, że światopogląd religijnie zintegrowany częściej posiada młodzież szkół podstawowych, zawodowych i technicznych, najbardziej zaś ulega laicyzacji światopogląd młodzieży licealnej starszej (po 18 roku życia) i młodzieży akademickiej. Zróznicowany stopień laicyzacji należy chyba tłumaczyć większym wpływem oświaty w pewnych typach szkół oraz różnicą w rekrutacji młodzieży do różnych szkół. Jest rzeczą zrozumiałą, że laicyzacji ulega częściej młodzież szczególnie podatna na wpływ

racjonalizmu, a więc licealna i akademicka; także bardziej młodzież starsza niż młodsza, zwłaszcza ze szkół podstawowych, kiedy wiara jest jeszcze często autorytatywna. Test chi-kwadrat potwierdza tu zależność na poziomie istotności $\alpha=0,01$ ¹⁴.

Osobne układy laicyzacyjne stanowią organizacje społeczne i polityczne. Problem ilustruje tab. 10.

Tab. 10. Młodzież według typu światopoglądu w stosunku do aktywności politycznej i społecznej (w %)

Stosunek do organizacji	Typ światopoglądu					Razem
	I	II	III	IV	V	
Organizacje polityczne						
— zaangażowani n=68	2,9	58,9	8,8	14,7	14,7	100,0
— niezaangaż. N=48	8,4	47,8	27,1	8,3	8,4	100,0
Organizacje społeczne						
— zaangażowani n=42	26,2	45,2	19,1	2,4	7,1	100,0
— niezaangaż. n=30	26,7	46,7	23,3	3,3	—	100,0
Niezrzeszeni n=112	31,3	48,2	9,8	8,9	1,8	100,0
Ogółem n=300	20,0	50,0	15,0	8,7	6,3	100,0

Dostrzega się przede wszystkim znaczny spadek religijności u młodzieży zrzeszonej w porównaniu z kategorią młodzieży niezrzeszonej. Najmniejsze wskaźniki religijności światopoglądu posiada młodzież przynależna do organizacji politycznych (ZMS, ZMW) i zaangażowana w ich życie; niewiele lepiej przedstawia się stan u młodzieży przynależnej do tych organizacji, a nie biorącej czynnego udziału w ich działalności. Znaczący to, że oddziaływanie tych organizacji na mentalność młodzieży jest silne. Dużo mniejszy wpływ laicyzacyjny posiadają inne organizacje społeczne, przy czym zaangażowanie ich w działalność nie wskazuje istotnego zróżnicowania. Zastosowanie testu chi-kwadrat wskazuje poziom istotności $\alpha=0,001$ ¹⁵, a zatem należy docenić laicyzacyjny wpływ organizacji społecznych, zwłaszcza politycznych.

Omówimy teraz, stwierdzony już w zakresie wiary i moralności młodzieży, laicyzujący wpływ kultury masowej¹⁶.

Obserwujemy spadek wielkości procentowych w typach religijnych (I i II), a wzrost w typach zlaicyzowanych (III, IV i V) w miarę wzrostu

¹⁴ $X^2=39\ 590$, $X^2=38\ 932$, $ss=21$.

¹⁵ $X^2=47\ 575$, $X^2=32\ 909$, $ss=12$.

¹⁶ Punktację asymilacji kultury masowej ustalono w zależności od częstotliwości oraz charakteru oglądanych programów i czytanych czasopism, rozróżniając czasopisma masowe i problemowe.

asymilacji kultury masowej przez respondentów. Zastosowanie testu chi-kwadrat wskazuje zależność na poziomie istotności $\alpha=0,01$ ¹⁷. Byłby to więc wpływ analogiczny, jak w wypadku szkoły, choć mniej znaczący od wpływu organizacji. Inny stopień wpływu mass-media wykazały natomiast analizy w zakresie poszczególnych komponentów światopoglądu. I tak, kultura masowa na zainteresowania religijne młodzieży wpływa raczej ambiwalentnie ($\alpha=0,02$, natomiast wyraźny wpływ laicyzujący dostrzega się w zakresie przekonań religijnych ($\alpha=0,001$) i postaw moralnych ($\alpha=0,001$).

Tab. 11. Młodzież według typu światopoglądu i stopnia asymilacji kultury masowej (w %)

Asymilacja kultury masowej	Typ światopoglądu					Razem
	I	II	III	IV	V	
— intensywna n=78	17,7	35,5	20,3	15,2	11,3	100,0
— średnia n=160	18,8	53,1	15,0	7,5	5,6	100,0
— mała n=52	38,8	53,9	9,6	3,8	1,9	100,0
Ogółem n=291	20,6	48,5	15,5	8,9	6,5	100,0

Nie stwierdzono istotnych różnic w religijności światopoglądu między młodzieżą kształcąca się i pracującą, dojeżdżającą do szkoły lub pracy i niedojeżdżającą, a także między młodzieżą męską i żeńską¹⁸. Posługiwanie się testem chi-kwadrat nie wykazało również zależności typu światopoglądu religijnego od uczestnictwa w grupach subkultury młodzieżowej, mimo że ustalono pewne prawdopodobieństwo zależności ideału życiowego młodzieży od społeczności subkultury ($\alpha=0,02$). Nie stwierdzono także zależności od odległości zamieszkania respondentów od kościoła parafialnego. Nie znaczy to oczywiście, że czynniki te nie odgrywają roli w poszczególnych wypadkach, ale że nie stwierdza się ich wpływu przy zastosowaniu metod statystycznych.

Odrębną determinantę w porównaniu z analizowanymi dotychczas determinantami społecznymi stanowi wiek respondentów. Obserwując zróżnicowanie światopoglądu młodzieży w zależności od grupy wieku pamiętamy, że jest to wyraz splotu wielu determinant o charakterze socjo-, psycho- i biogennym.

¹⁷ $X^2=19\ 358$, $X^2=16\ 812$, $ss=6$.

¹⁸ We wszystkich tych wypadkach $X^2 > X^2$.

Tab. 12. Młodzież według typu światopoglądu w stosunku do wieku (w %)

Grupa wieku		Typ światopoglądu					Razem
		I	II	III	IV	V	
14—16	n=72	23,6	63,9	5,6	1,3	5,6	100,0
17—19	n=135	17,8	47,4	20,7	8,9	5,2	100,0
20—24	n=83	19,3	42,2	13,2	15,7	9,6	100,0
Ogółem	n=290	19,7	50,0	14,8	8,9	6,6	100,0

Z tabeli odczytujemy spadek religijności światopoglądu młodzieży postępujący ze wzrostem wieku (typ I i II) oraz zwiększanie się wśród starszej młodzieży liczby osób o światopoglądzie religijnie zdeintegrowanym i zlaicyzowanym; zaznacza się więc szczególnie wpływ wielu czynników powodujących stopniową laicyzację przekonań młodzieży. Stosując test chi-kwadrat ustalamy tu zależność na poziomie istotności $\alpha=0,01$, a więc mającą wysoki stopień prawdopodobieństwa¹⁹. Należy wreszcie pamiętać, że przy zastosowaniu metod statystycznych nie sposób ustalić, czy niezależnie od stwierdzonego globalnie procesu stopniowej laicyzacji przekonań młodzieży istnieją mniejsze grupy, których światopogląd kształtuje się w kierunku pogłębienia religijnego; przypuszczenia takie zdają się natomiast potwierdzać poszczególne przykłady respondentów.

Przeprowadzone analizy statystyczne wykazały zatem, że stopień religijności z jednej strony a laicyzacji — z drugiej zależny jest nie tyle od morfologii środowiska, w jakim tkwią młodzi, ale od ilości treści religijnych i laickich, które odbierają, oraz od siły atrakcyjności grup religijnych i świeckich, z którymi są związani.

LE CONDITIONNEMENT SOCIAL ET CULTUREL DE LA RELIGION DES JEUNES

Résumé

Cet article analyse le conditionnement social et culturel de la religion des jeunes. Agés de 14 à 24 ans, ces jeunes étudient, travaillent et habitent dans le secteur industriel de Skawina, près de Cracovie. L'auteur utilise la méthode d'enquête et d'observation.

¹⁹ $X^2=20\ 431$, $X^2=16\ 812$, $ss=6$.

L'auteur porte principalement son attention sur la façon dont l'idéologie religieuse pénètre la vision du monde des jeunes chrétiens et souligne les phénomènes qui en rendent la saisie plus ou moins difficile.

La première partie parle du type de religion des jeunes. Le type qu'offrent les réponses des jeunes interrogés est complexe, il porte sur la foi aux dogmes, l'idéal moral et religieux (hiérarchie des valeurs), l'acceptation des règles de morale de l'Eglise et les motivations religieuses.

Il montre que 20% des jeunes sont conscients et conséquents avec leur religion, par contre l'ensemble est de religion traditionnelle et se laïcise 15% a rompu avec l'Eglise, mais il est frappant que ces derniers estiment positivement l'Eglise comme institution sociale.

La deuxième partie de l'article analyse les raisons déterminantes de la religion chez les jeunes. Y jouent un rôle de premier plan principalement la famille, ensuite la paroisse (pratique et instruction religieuses). Côté laïc d'abord les mass-media (leur influence est ambivalente; non favorable pour la foi et à la morale), les organisations sociales et l'école laïque qui prend l'homme pour valeur. Par contre, la provenance sociale et l'écologie n'influent que secondairement, car le degré de laïcisation dépend principalement du contenu laïcisant transmis au milieu ainsi que de sa durée, de là vient que la laïcisation est plus avancée dans les années de la jeunesse la plus âgée.